

Smjernice
za dobru higijensku praksu u jatima za odgoj podmlatka i
kokoški nesilja

PREDGOVOR

Ured za veterinarstvo Bosne i Hercegovine izdaje *Smjernice za dobru higijensku praksu u jatima za odgoj podmlatka i kokoški nesilja* čija primjena je dobrovoljnog karaktera, u skladu sa odredbama Pravilnika o higijeni hrane („Sl. glasnik BiH“, broj __/__). Zasnovane su na Vodiču za dobru higijensku praksu u jatima za odgoj podmlatka i kokoški nesilja izdatog od strane COPA-COGECA i EUWEP¹.

Ovaj dokument je primarno usmjeren na uzgoj podmlatka i kokoški nesilja i ima za cilj da pruži smjernice za učinkovitu primjenu Pravilnika za kontrolu salmonela i drugih određenih uzročnika zoonoza koji se prenose hranom („Sl. glasnik BiH“, broj: 46/10) u kontroli bakterije *Salmonella* i drugih pobrojanih uzročnika zoonoza koji se prenose hranom. U smislu Pravilnika o higijeni hrane, jaja su primarni proizvod. Sve odredbe relevantnih propisa o higijeni primjenjuju se na svoj odgovarajući način, osobito Pravilnika o higijeni hrane.

Ovaj dokument je dopuna drugih kodeksa prakse koji su u upotrebi i preporuka koju navodi Svjetska organizacija za zdravlje životinja (engl. OIE). Namijenjen je da služi kao opće uputstvo u smislu primjerenih standarda i ne zamjenjuje strožije lokalne zahtjeve za kontrolom bakterije *Salmonella*.

¹ COPA-COGECA su Odbor stručnih poljoprivrednih organizacija i Opća konfederacije poljoprivrednih zadruga u Evropskoj uniji (EU) www.copa-cogeca.eu; EUWEP je trgovinsko udruženje subjekata EU koji se bave pakovanjem jaja, trgovcem jajima i subjekti koji se bave obradom jaja <http://www.euwep.info>.

SADRŽAJ

UVOD	5
I. NA FARMI	6
1. MJERE ZA UPRAVLJANJE RIZIKOM	6
1.1. <i>Položaj</i>	6
1.2. <i>Lokacija</i>	6
1.3. <i>Zgrade</i>	6
1.4. <i>Oprema</i>	7
1.5. <i>Kontrola nametnika, divljih životinja i insekata</i>	7
1.6. <i>Domaće životinje na ciji farme</i>	7
1.7. <i>Stočna hrana</i>	8
1.8. <i>Voda</i>	8
1.9. <i>Dobavljanje stelje (samo za sisteme bez kaveza)</i>	9
1.10. <i>Veterinarski proizvodi</i>	9
1.11. <i>Vođenje evidencije</i>	9
1.12. <i>Rutinska higijena i upravljanje</i>	9
2. UPRAVLJANJE	10
2.1. <i>Zaposleni i posjetioci</i>	10
2.2. <i>Upravljanje životinjama</i>	11
2.3. <i>Upravljanje jajima</i>	12
3. ČIŠĆENJE I DEZINFEKCIJA	13
3.1. <i>Planiranje</i>	13
3.2. <i>Uklanjanje opreme i suho čišćenje</i>	13
3.3. <i>Iskorišteni stelja / gnoj</i>	14
3.4. <i>Sistemi za snabdijevanje vodom</i>	14
3.5. <i>Pranje</i>	15
3.6. <i>Dezinfekcija</i>	15
3.7. <i>Sastavljanje i provjera opreme</i>	16
3.8. <i>Mikrobiološki monitoring čišćenja i dezinfekcije</i>	16
3.9. <i>Specifične mjere po otkrivanju bakterije <i>Salmonella</i></i>	16
II. DEPOPULACIJA I PREVOZ KOKOŠKI	18
1. HVATANJE I UTOVARANJE KOKOŠKI	18

2.	PREVOZ KOKOŠKI	18
2.1.	<i>Higijena tokom prijevoza</i>	18
2.2.	<i>Vozila</i>	19
DODACI	20
	DODATAK 1:	20
	DODATAK 2: Kontrola bakterije <i>Salmonella</i> – postupci uzorkovanja.....	22
	DODATAK 3: Kontrola bakterije <i>Salmonella</i> – sažetak	24
	DODATAK 4: Kontrolna lista za pripremu detaljnog plana za čišćenje i dezinfekciju jedinica za nesenje ili uzgoj podmlatka prilikom depopulacije	27
	DODATAK 5: Kontrolna lista dobrih praksi higijene u uzgoju podmlatka i jata kokoški nesilja	29

UVOD

Svrha

Ove Smjernice imaju za cilj da pomognu uzgajivačima podmlatka i jata kokoški nesilja, u nastojanju da spriječi uvođenje, širenje i trajanje oboljenja i onečišćenja koje mogu utjecati na konzumna jaja, u skladu sa Pravilnikom za kontrolu salmonela i drugih određenih uzročnika zoonoza koji se prenose hranom („Sl. glasnik BiH“, broj: 46/10), donesenog s ciljem smanjenja učestalosti serotipa *bakterije Salmonella* od značaja za javno zdravlje, u jatima domaće peradi *Gallus gallus* na imanjima u Bosni i Hercegovini koja proizvode konzumna jaja.

Iako su Smjenice instrument koji se primjenjuje na dobrovoljnoj osnovi, one omogućavaju uzgajivačima podmlatka i jata kokoški nesilja da razumiju pravne zahtjeve koji su iskazani u Pravilniku za kontrolu salmonela i drugih određenih uzročnika zoonoza koji se prenose hranom i obezbijede usklađenost sa njima.

Vlasnici podmlatka i komercijalnih jata kokoški nesilja se stoga potiču da uvrste ove Smjernice u svoje standardne prakse upravljanja. U slučaju da subjekti primjenjuju strožije standarde, ove Smjernice ni u kom slučaju ne treba da umanje nivo tih standarda.

Predmet

Za potrebe ovih Smjernica, uzimaju se u obzir proizvodnja i sakupljanje jaja u prostorima proizvođača, ali ne i poslovi pakovanja jaja. Pored toga, „jato“ znači svu perad istog zdravstvenog stanja koja se drži u istim prostorijama ili u istom ograđenom prostoru i koja čine jedinstvenu epidemiološku jedinicu; u slučaju peradi u peradarniku, ovaj termin obuhvata ptice koje dijele isti zračni prostor, kako je navedeno u članu 2. Pravilnika za kontrolu salmonela i drugih određenih uzročnika zoonoza koji se prenose hranom.

Ove Smjernice su pripremljene uzimajući u obzir činjenicu da se većina uzgoja podmlatka i proizvodnje jaja u komercijalne svrhe odvija u sistemima peradarnika sa kontrolisanom atmosferom, te nisu svi dijelovi Smjernica primjenjivi na sisteme u kojima se životinje slobodno drže ili sisteme malih razmjera. I pored toga, mnoga od osnovnih načela su primjenjiva i treba ih se pridržavati što je više moguće.

Razgovarajte o ovim Smjernicama sa svojim veterinarom i razmotrite na koji način se mogu najbolje sprovesti u vašem prostoru uzimajući u obzir faktore koji su specifični za vaše poslovanje kao što su lokacija, peradarnici i upravljanje.

Smjernice će biti predmet periodičnih pregleda.

I. NA FARMI

1. MJERE ZA UPRAVLJANJE RIZIKOM

1.1. Položaj

Novoizgrađene farme peradi, pod idealnim uslovima, trebaju biti smještene odvojeno od drugih objekata sa životnjama i mogućih izvora onečišćenja, uključujući postrojenja za preradu otpadnih voda i deponija.

Farme smještene u blizini takvih lokacija treba da osiguraju visok nivo zaštite od rizika za unošenje kontaminacije.

1.2. Lokacija

Plan farme treba biti dostupan.

Dobra biosigurnost je od izuzetne važnosti u sprječavanju uvođenja mikroorganizama na farme peradi. Biosigurnost je termin za sve radnje koje se mogu poduzeti da se sprječi uvođenje ili širenje bolesti u jatu. Projekat farme i zgrada na farmi, kao i prakse upravljanja trebaju biti planirane na način kojim se olakšava dobra biosigurnost.

Granice farme trebaju biti jasno identifikovane te, ukoliko je moguće, ograđene. Pristup farmi treba biti dozvoljen isključivo putem određenih ulaznih tačaka, te treba biti obezbijeđen jednostavne načine privlačenja pažnje bez potrebe za ulaskom na farmu.

Parking za zaposlene i posjetioce, po mogućnosti, treba biti smješten pored naznačenog ulaza na farmu gdje bi trebala postojati čvrsta podloga za parkiranje.

Idealno, putevi za vozila na farmi trebaju biti postavljeni na čvrstoj podlozi koju je moguće djelotvorno očistiti. Na putevima ne bi trebalo biti fekalnog zaprljanja kako bi se sprječilo onečišćenje vozila.

Lokaciju treba održavati čistom i urednom kako bi se odvratile divlje ptice, glodari i muhe.

Iz istog razloga izbjegavajte odlaganje materijala kao što su vreće za hranu za životinje, stelju i pokretnu oprema izvan peradarnika.

1.3. Zgrade

Pod idealnim uslovima, oko peradarnika bi trebalo biti vanjski rub tvrde podlove/šljunka koji je projektovan tako da se izbjegne zaostajanje stajaće vode i eventualno sprječi pojava glodara. Ta područja treba održavati bez vegetacije.

Zgrade trebaju biti izgrađene od trajnih materijala i učinkovito čišćene i dezinfikovane. Zgrade treba održavati tako da se sprječi pristup divljim pticama i nametnicima.

Zgrade treba da imaju najmanji mogući broj ulaznih tačaka i da su zaključane kako bi se sprječio neovlašteni ulazak.

Pranja ili dezinfekcija i sušenje ruku i presvlačenja u radni kombinezon prije ulaska i po izlasku iz peradarnika treba biti obavezno.

Pomoćne zgrade, kao što su prostorije za skladištenje, sobe za odmor, toaleti i dr. trebaju biti izgrađene i održavane prema sličnom standardu kao i peradarnici.

1.4. Oprema

Oprema koja se koristi na lokaciji treba biti izrađena od trajnih materijala i biti takva da je moguće lako čistiti i dezinfikovati. Pod idealnim uslovima, bilo bi najbolje izbjegavati korištenje iste opreme između različitih jedinica na farmi. Međutim, sva oprema koja je predmet korištenja na različitim jedinicama treba biti temeljito očišćena i dezinfikovana prije njenog premeštanja između različitih objekata sa peradi.

Sistem ventilacije koji se koristi u peradarniku treba biti adekvatno održavan kako bi se na najmanju mjeru svelo nakupljanje prašine u atmosferi i na podlogama i opremi.

Sistemi za hranjenje i sistemi prikupljanja jaja treba da se dobro održavaju kako bi se slučajevi prosipanja hrane za životinje i razbijanja jaja sveli na najmanju mjeru.

1.5. Kontrola nametnika, divljih životinja i insekata

Sve zgrade trebaju biti građene tako da onemogućavaju ulazak divljih ptica, glodara, manjih brašnara i divljih životinja. Njihovo prisustvo bi trebalo spriječiti putem opće urednosti, uklanjanja vegetacije i drugih mjesta leženja, te čišćenjem prosute hrane za životinje bez odlaganja.

Nastambe glodara treba eliminisati držanjem prostorija u urednom stanju. Potrebno je sprovesti planirani program kontrole unutar i oko zgrada, te oko spoljašnje granice lokacije farme.

Kontrolu nad nametnicima trebaju vršiti stručna lica u skladu sa posebnim propisima

kojima je regulisana ova oblast. Treba uspostaviti precizan plan kontrole nametnika za jedinicu i voditi potpunu evidenciju o upotrebi pesticida u skladu sa zakonodavstvom.

Program kontrole nametnika treba biti redovno praćen i intenziviran ukoliko postoje bilo kakvi znakovi pojave glodara i tokom perioda kada su peradarnici prazni. Treba poticati aktivno hvatanje glodara i grinja i redovno brojanje ličinki muha.

Potrebno je redovno vršiti pregled mjera izolacije i kontrolnih radnji u cilju procjene njihove učinkovitosti. Ukoliko kontrolne radnje ne funkcionišu, potrebno je tražiti savjet stručnjaka.

1.6. Domaće životinje na ciji farme

Kućni ljubimci i druge životinje, uključujući stoku, moraju biti udaljeni od peradarnika i servisnih zgrada. Međutim, treba napomenuti da je na lokacijama sa sistemom slobodnog držanja moguća zajednička ispaša na otvorenim prostorima sa drugom stokom, ali da je, zbog toga što to može povećati rizik od infekcije bakterijom *Salmonella*, potrebno poduzeti primjerene mjere opreza u cilju smanjenja rizika na najmanju mjeru, posebno u slučaju zajedničke ispaše sa govedima, koja ponekad mogu nositi bakteriju *Salmonella typhimurium* bez da pokazuje bilo kakve kliničke znakove oboljenja. Zajedničku ispašu bi također trebalo izbjegavati ukoliko je u jatu nesilja identifikovana bakterija *Salmonella Enteritidis* ili *Salmonella Typhimurium*, jer će u tom slučaju životinje na zajedničkoj ispaši ili drugim prostorijama u koje se premeštaju životinje na zajedničkoj ispaši predstavljati rizik za druga jata.

Potrebno je svo vrijeme spriječavati ulazak pasa, mačaka i drugih životinja u zgrade za perad (uključujući prostore za odlaganje hrane za životinje ili opreme).

1.7. Stočna hrana

Gotova stočna hrana ili sastojci, uključujući one za miješanje na lokaciji hranjenja, trebaju biti obezbijeđeni iz mlina ili od dobavljača koji radi u skladu sa propisima / relevantnim kodeksima prakse za kontrolu bakterije *Salmonella* i koji bi na zahtjev trebali predočiti rezultate monitoringa bakterije *Salmonella*.

U cilju dobivanja pomoći kod tumačenja ovih rezultata moguće je konsultovati se sa veterinarom odgovornim za jato.

Gotova hrana za životinje po mogućnosti treba biti dostavljana u vozilima koja su određena za tu namjenu i koja nisu u isto vrijeme natovarena sa drugim sastojcima ili drugom stočnom hranom.

Utovarom sirovih sastojaka treba upravljati na temelju kategorije rizika predmetnih sirovih sastojaka, a bilo koja obrađena hrana za životinje ne bi trebala biti rizik za naknadne pošiljke. Za sva vozila treba postojati dokumentovani program higijene. Uzorci iz svake isporuke stočne hrane trebaju se čuvati 12 sedmica.

Prebacivanje stočne hrane sa jedne farme na drugu može se dovesti u vezu sa povećanim rizikom od oboljenja.

Stočna hrana na farmi treba biti pohranjena u zatvorene silose ili kontejnere ili zatvorene vreće. Područja za skladištenje, kontejneri i sl. trebaju se održavati tako da nema ptica i glodara.

Bilo kakvo prosipanje stočne hrane treba bez odlaganja očistiti da se odvrati prisustvo nametnika i divljih ptica. Prosuti sadržaj i ostaci iz hranilica, skladišta i sl. ne treba skladištiti i ponovno koristiti za naredno jato ili prebacivati na druge farme.

Opremu je potrebno ispravno održavati i obratiti pažnju na redovno čišćenje silosa, hranilica i kontejnera. Silosi ne smiju biti ponovno punjeni dok su još uvijek mokri nakon čišćenja, te se često preferira suho čišćenje bez ulaska u silos.

Posebnu pažnju treba obratiti na zdravstvene i sigurnosne zahtjeve prilikom čišćenja silosa obzirom da oni predstavljaju značajnu opasnost po zdravlje.

1.8. Voda

Voda koja se koristi na farmi treba dolaziti ili iz javne vodovodne mreže ili iz drugog izvora koji se redovno ispituje u pogledu bakteriološkog kvaliteta. Tamo gdje je to neophodno, treba da se primjenjuju odgovarajuće mjere tretmana vode.

Sistem za snabdijevanje vodom, uključujući i glavni rezervoar, treba biti ograđen i njime se treba upravljati na higijenski način kako bi se spriječilo onečišćenje.

Treba se provoditi redovan monitoring po pitanju curenja, te treba biti implementiran ciklični program čišćenja sistema snabdijevanja vodom.

Na lokacijama sa sistemom slobodnog držanja, treba izbjegavati pristup vodenim tokovima i površinskoj vodi.

1.9. Dobavljanje stelje (samo za sisteme bez kaveza)

Za ležište za perad mogu se koristiti razne vrste stelje, ali treba osigurati čistoću stelje od onečišćenja od stoke, divljih ptica i glodara. Nova stelja se može tretirati patentiranim proizvodima na bazi organskih kiselina /smjesama kiselina/ ili drugim antibakterijskim proizvodima kao što su formaldehid ili određeni dezinficijensi, a u cilju smanjenja rizika od bakteriološkog onečišćenja. Ne bi trebalo primjenjivati antibakterijske supstance na stelji i drugim površinama koje će biti uzorkovane u periodu od 48 sati prije uzorkovanja za testiranje na prisustvo bakterije *Salmonella* korištenjem bris čizmi.

Stelju treba prevoziti na vozilima koja su prije utovara stelje očišćena i dezinfikovana.

Stelja koja je uskladištena na otvorenom, bilo na paletama ili u rinfuzi, mora svo vrijeme biti pokrivena čistom zaštitom otpornom na vodu/ptice/nametnike. Nije dozvoljeno koristiti oštećene bale.

Stelja i slične stavke koje su uskladištene u zatvorenom prostoru treba da budu zaštićeni od glodara i drugih nametnika.

1.10. Veterinarski proizvodi

Isključivo je dozvoljeno korištenje aditiva u životinjskoj hrani i veterinarskih postupaka koji su propisani zakonodavstvom. Njihova upotreba mora biti u potpunosti usklađena sa odredbama propisa o higijeni stočne hrane odnosno, ili ako to već jeste slučaj, sa veterinarskim receptom. Konkretno, moraju se strogo poštovati periodi karence, a antimikrobna sredstva se neće koristiti kao specifični metod za kontrolu bakterije

Salmonella osim za ograničena izuzeća predviđena zakonodavstvom, npr. kada je ugrožena dobrobit peradi i tek po odobrenju i pod direktnim nadzorom nadležnog tijela.

Ukoliko se primjena veterinarskih lijekova pokaže kao potrebna, njihova upotreba će biti dokumentovana i dostupna na uvid u skladu sa zakonodavstvom.

Veterinarski lijekovi se moraju pohraniti na ispravnoj temperaturi u zaključanom skladišnom prostoru, izvan dohvata životinja i neovlaštenih osoba.

Korištene posude, ambalaža, i sl. se moraju odložiti u skladu sa legislativom, uz izbjegavanje mogućeg onečišćenja životinjske hrane, vode, tla, itd.

1.11. Vođenje evidencije

Zahtjevi u pogledu vođenja evidencije su navedeni u Dodatučku 1.

1.12. Rutinska higijena i upravljanje

Svaka farma treba imati svoje operativne procedure, po mogućnosti u vidu jednostavnog priručnika sa uputstvima za rad koja sadrže kontrolnu listu rutinskih zadataka higijene i gospodarenja.

Menadžment farme treba redovno pratiti stepen obučenosti osoblja, te usklađenost sa programom kontrole higijene i štetočina.

2. UPRAVLJANJE

2.1. *Zaposleni i posjetioci*

- ***Zaposleni***

Svi zaposleni na farmi trebaju biti obučeni o važnosti izbjegavanja zaraza uzrokovanih zoonozama, ispravnoj higijeni, uključujući ličnu higijenu, te o protokolima biosigurnosti za smanjenje zaraze na farmi na najmanju mjeru.

Na ulazu na farmu i/ili u blizini prostora za parking vozila treba biti smješten sistem biosigurnosne barijere ili, barem, četka i posuda za dezinfekcijsko pranje obuće.

Trebaju biti dostupni adekvatan toalet i oprema za pranje (uključujući sapun sa antibakterijskim dejstvom i/ili dezinficijens ruku na bazi alkohola).

Svim zaposlenim i posjetiocima mora biti naloženo da operu ili dezinficiraju i osuše ruke prije ulaska u peradarnik i po napuštanju peradarnika. Ruke se također moraju oprati nakon rukovanja mrtvim pticama, prije i nakon obroka i nakon posjeta toaletu.

Zaposleni bi trebali nositi čizme, radne kombinezone i, po potrebi, jednokratne plastične rukavice obezbijeđene za korištenja samo na farmi. Preferira se potpuna zamjena obuće ili dvostruka jednokratna plastična zaštitna obuća koja se nosi preko čistih čizama i, ako je moguće, dodatna presvlaka zaštitne odjeće za svaki novi peradarnik. Zasebne vodoootporne čizme za svaki peradarnik, u kombinaciji sa djelotvornim postupcima dezinfekcije čizama su od posebnog značaja za sisteme staje i sisteme slobodnog držanja.

Zaposleni ne bi trebali ostvarivati ili imati kontakt sa bilo kojom drugom peradi i trebali bi izbjegavati rad sa drugim životnjama. U slučajevima gdje to nije moguće, od posebnog značaja su zasebna zaštitna odjeća, oprema i čišćenje i dezinfekcija na ulasku i po izlasku iz jedinice za perad.

- ***Posjetioci***

Treba spriječiti ulazak posjetilaca čije prisustvo na farmi nije neophodno, obzirom da posjetioci predstavljaju potencijalni način za unošenje zaraze, posebno ukoliko posjećuju druge farme peradi, svinja ili goveda. To uključuje timove za hvatanje/čišćenje, osoblje za vakcinaciju, itd. Time će se potencijal za širenje zaraza svesti na najmanju mjeru.

Posjetioci koji ulaze u zgrade u kojima je perad, trebaju nositi jednokratne radne kombinezone ili čiste perive radne kombinezone koje obezbeđuje farma i čizme koje se mogu očistiti i dezinfikovati. Svi posjetioci moraju koristiti visoke standarde higijene kakve koriste zaposleni na farmi, tj. pranje ruku prije i poslije ulaska u peradarnike. Posjetioci bi se trebali upisati u evidenciju posjetilaca.²

Posjetioci iz inostranstva ne bi trebali ulaziti na farmu u roku od 48 sati po dolasku.

- ***Vozila***

Posjete vozilima na farme peradi bi trebale biti svedene na najmanju mjeru. Također se preporučuje obaveza prskanja dezinficijensa na točkove i druga vozila na tačci ulaska na farmu.

²Za listu sugerisanih zagлавља, vidjeti Dodatak Ib.

2.2. Upravljanje životinjama

- Perad**

Farma ne bi trebala udomljavati bilo kakvu drugu perad, uključujući ukrasnu ili domaću perad.

- Uzgojne farme**

Jednodnevne piliće treba dobavljati iz uzgojnih jata i valionica koje ispunjavanju zahtjeve iz relevantnog zakonodavstva o monitoringu bakterije *Salmonella* i drugih oboljenja peradi. Trebali bi biti obezbjeđeni rezultati ranijeg testiranja na bakteriju *Salmonella* u skladu sa Programom kontrole (kao minimalni zahtjev).

Farmom za uzgoj bi se trebalo upravljati na principu „sve unutra – sve van“.

Treba poticati vakcinaciju kokoški protiv bakterije *Salmonella*, u skladu sa epidemiološkom situacijom i zakonodavstvom. Plan vakcinacije je predmet planova vlastitih kontrola i treba biti pripremljen od strane relevantnog stručnjaka i odobren od strane nadležnog tijela.

- Farme kokoški nosilja**

Menadžeri farme moraju razumjeti značaj ispravne primjene higijenskih postupaka i postupaka kontrole nametnika te preuzeti odgovornost da osiguraju da zaposleni na farmi ili izvođači radova djelotvorno provode te postupke.

U slučajevima gdje je to moguće, farmom kokoški nesilja se treba upravljati na principu „sve unutra – sve van“. Higijenska predostrožnost za izbjegavanje prijenosa

zaraze između peradarnika i djelotvorna kontrola glodara i nametnika za farme popunjene u kontinuitetu, ima još veći značaj.

Farme koje primaju podmladak treba da osiguraju da podmladak dolazi iz pouzdanog izvora i da osiguraju da su rezultati ranijih ispitivanja na prisustvo bakterije *Salmonella* zadovoljavajući, u skladu sa zakonodavstvom i Programom kontrole (kao minimalni zahtjev).

- Odlaganje uginule i škartirane uništene peradi**

Jata treba provjeravati na dnevnoj osnovi i uklanjati i odlagati uginule i škartirane uništene ptice. Po potrebi, treba ih smjestiti u zatvorene i nepropusne posude koje su uz to otporne na nametnike da bi se izbjegao pristup nametnika i divljih životinja.

Lešine se moraju odlagati u skladu sa relevantnim zakonodavstvom, a posebno Pravilnikom o utvrđivanju veterinarsko-zdravstvenih uslova za odlaganje, korištenje, sakupljanje, prevoz, identifikaciju i sljedivost, registraciju i odobravanje pogona, stavljanje na tržište, uvoz, tranzit i izvoz nusproizvoda životinjskog porijekla i njihovih proizvoda koji nisu namijenjeni ishrani ljudi („Sl. glasnik BiH“, broj 30/12).

Vozila koja se koriste za uklanjanje mrtvih ptica ne bi trebala ulaziti na farmu već, po mogućnosti, trebaju prikupljati lešine sa tačke ulaska ili ruba farme.

Postrojenje za skladištenje i prostorije za skladištenje mrtvih ptica treba temeljito očistiti i dezinfikovati prije uvođenja novih ptica.

Nakon rukovanja mrtvim pticama, ruke i oprema se moraju oprati i očistiti dezinficijensom.

Oprema korištena za skladištenje i odlaganje mrtvih ptica treba biti predmet dokumentovanog higijenskog protokola.

2.3. *Upravljanje jajima*

Oprema koja se koristi za prikupljanje, rukovanje i skladištenje jaja treba biti čista i redovno održavana.

Zaposleni koji su uključeni u rukovanje jajima ne bi trebali pušiti, jesti ili piti tokom ovog postupka, i ne obavljati te aktivnosti u prostorijama gdje se barata jajima ili se jaja skladište.

• *Oprema za prikupljanje jaja*

Trake za jaja, četkice traka i ostala oprema za rukovanje jajima, treba da se redovno čiste, po mogućnosti na kraju svakog radnog dana. Bilo koji dezinficijens koji se koristi treba biti kompatibilan za korištenje u proizvodnji hrane (npr. proizvodi na bazi hlora ili peroksigena u primjerenim koncentracijama).

Krajevi traka za jaja trebaju biti opremljeni četkicama koje uklanjaju prašinu kako trake prolaze. Ispod četkica bi trebali biti postavljeni podlošci za prikupljanje ovog materijala radi njegovog odlaganja.

Transporter jaja koji vode između peradarnika ili od peradarnika u prostor za pakovanje trebaju se redovno čistiti i dezinfikovati. Materijal koji upada između dijelova transportera treba usisavati ili pomesti i odložiti.

Kartonska (Keyes) ambalaža za jaja ili plastična ambalaža za jaja treba biti vidljivo čista – bez fekalija, razbijenih jaja i perja. Prljavu kartonsku ambalažu za jaja treba baciti. Sva ambalaža treba biti skladištena u čistom, suhom okruženju bez onečišćivača i prašine, divljih ptica, glodara i značajnih populacija zglavkaza.

• *Prikupljanje i rukovanje jajima*

Postrojenja za pranje i dezinfekciju ruku za uposlene koji rade na prikupljanju jaja trebaju biti neposredno dostupna i održavana u čistom stanju.

Zaposleni trebaju oprati ili dezinfikovati i osušiti ruke prije i nakon rukovanja jajima. U slučaju manualnog prikupljanja jaja, zaposleni moraju obratiti posebnu pažnju da osiguraju higijene ruku.

Jaja treba prikupljati što češće i, što je prije moguće nakon prikupljanja, premjestiti u rashlađenu prostoriju za skladištenje, koja pod idealnim okolnostima, ima mogućnost regulisanja temperature.

Kada je to moguće, jaja treba pakovati u novu kartonsku ili dezinfikovanu plastičnu ambalažu prije stavljanja u recikliranu kartonsku ambalažu.

Prljava, napukla ili polomljena jaja treba ukloniti iz sistema za prikupljanje što je prije moguće i od te tačke nadalje rukovati njima odvojeno kao stavkama višeg rizika.

Pod idealnim okolnostima, jaja koja se ne smatraju jajima prve klase treba prikupiti i njima rukovati na farmi nakon onih jaja koja se smatraju jajima prve klase. Njih treba identifikovati što je prije moguće kako bi bila preusmjerena na pravo odredište.

- Jaja iz jata koja su pozitivna na bakteriju *Salmonella* i jaja koja nisu odgovarajuća za ljudsku potrošnju**

Jaja proizvedena u jatu koje je pozitivno (ili se sumnja da je pozitivno) na serotipe bakterije *Salmonella* za koje postoje ograničenja njihovog stavljanja u promet kao konzumna jaja moraju biti označena kao klasa B i dostavljena objektu za obradu jaja koja za to imaju odobrenje u skladu sa odredbama Pravilnika o higijeni hrane životinjskog porijekla, a u svrhu termičkog tretmana.

Takva jaja će ući u centar za pakovanje jaja isključivo nakon što nadležno tijelo da saglasnost na radnje poduzete s ciljem da se izbjegne bilo kakvo unakrsno onečišćenje.

Razbijena jaja, jaja sa ostacima i/ili prisustvom onečišćivača iznad dozvoljenih nivoa i jaja dobivena tokom perioda karence nakon veterinarskog tretmana, trebaju se prikupiti odvojeno i poslati na odlaganje.

3. ČIŠĆENJE I DEZINFEKCIJA³

3.1. Planiranje

Za planiranje depopulacije i repopulacije, te organizacije čišćenja i dezinfekcije treba osigurati maksimalno moguće vrijeme u kojem će objekat biti prazan.

Planiranje uključuje angažovanje radnika pod ugovorom unaprijed i radnje usmjerene na preostajanje minimalne količine hrane za životinje i drugih zaliha nakon depopulacije.

Treba pripremiti listu stavki za koje je potrebno održavanje, popravka ili zamjena, kada zgrade budu ispražnjene.

Sve popravke, za koje je vjerovatno da će na površinu izbaciti skrivene otpatke ili prašinu, trebaju po mogućnosti biti završene prije pranja, a u svakom slučaju prije dezinfekcije. Ukoliko to nije moguće, treba se očistiti i dezinfikovati prostor na kojem se radi.

Kontrola glodara, zglavkara i divljih ptica treba biti dio uobičajene rutine. Ako je došlo do širenja infestacije glodarima, neophodno je njihovo intenzivno hvatanje i postavljanje klopki prilikom depopulacije kako bi se smanjilo njihovo širenje u okolinu i naknadni ponovni ulazak u zgrade nakon repopulacije.

Ukoliko postoje dezbarijere za dezinfekciju obuće ili sistem biosigurnosne prepreke njih treba držati na ulazima u peradarnike tokom čitavog trajanja postupka čišćenja i dezinfekcije. Čiste dezbarijere trebaju biti postavljene odmah nakon što se završi pranje.

3.2. Uklanjanje opreme i suho čišćenje

Mrtve ptice, smeće i višak hrane za životinje treba odmah ukloniti sa lokacija.

Pod idealnim okolnostima, višak hrane za životinje se ne bi trebao vratiti dobavljaču ili iskoristiti na drugoj farmi. Ukoliko je u jatu otkrivena bakterija *Salmonella Enteritidis* ili *Salmonella Typhimurium*, ovu praksu treba izbjegavati u svakom slučaju.

Svu pokretnu opremu treba iznijeti na čvrstu podlogu radi čišćenja i dezinfekcije ili nakon čišćenja vratiti u peradarnike radi dezinfekcije, uz osiguravanje da su podne površine i dalje dostupne radi tretmana.

³ Za kontrolnu listu postupaka čišćenja i dezinfekcije, vidjeti Dodatak 4.

Treba voditi računa da se izbjegne ponovno onečićenje već dezinfikovanih površina.

Zgrade treba tretirati protiv nametnika odmah nakon uklanjanja ptica, te po potrebi treba intenzivirati mjere kontrole glodara. Postavljene klopke i mamci za glodare treba da se uklone neposredno prije procesa pranja i dezinfikovanja i odmah vrate na mjesto, kako ne bi dolazilo do prekida kontinuiteta. Po završetku dezinfekcije ili fumigacije treba postaviti nove ili dezinfikovane klopke i nove mamce.

Prašinu treba obrisati ili, po mogućnosti, usisati sa visoko postavljenih dijelova opreme prije uklanjanja stelje/gnoja radi njegovog odlaganje izvan lokacije.

U peradarnicima sa kavezima ili peradarnicima sa nakošenim podom, gnojivo treba ukloniti iz jama ili drugih prostora za skladištenje radi njegovog odlaganja izvan lokacije. Preporučuje se da prilikom čišćenja i dezinfekcije peradarnika uvijek treba biti uključena i jama dubokih sistema jama. Gnojivo u jami se može iskoristiti da upije vodu od pranja, a zatim ukloniti prije dezinfekcije cijelog peradarnika.

Podove treba pomesti od preostale stelje.

Zgrade, uključujući hodnike, skladišta hrane za životinje i opreme i druge pomoćne zgrade treba oprasiti ili usisati i pobrisati i dezinfikovati. Trebaju se dobro očistiti vanjske površine i namještaj peradarnika kao i ulazi i prolazi.

3.3. Iskorišteni stelja / gnoj

Iskorištenu stelju/gnoj treba složiti na gomilu što je moguće dalje od peradarnika, te poduzeti mjere predostrožnosti za

sprječavanje nastanjivanja glodara, muha i divljih ptica oko istih. Također se može praktikovati kompostiranje gnoja/stelje.

Vozila koja prevoze stelju/gnoj trebaju biti obložena da se izbjegne rasipanje materijala tokom prevoza.

Vozila i opremu treba očistiti i dezinfikovati nakon njihovog korištenja za uklanjanje stelje. Njih ne bi trebalo koristiti za prevoz hrane za životinje, ali ukoliko se to ne može izbjjeći, na primjer na malim farmama, treba ih očistiti i dezinfikovati odmah nakon uklanjanja stelje, ostaviti ih da se potpuno osuše, a zatim iznova dezinfikovati i osušiti prije korištenja za hranu za životinje.

Stara stelja se mora odmah izmjestiti sa lokacije i primjereno odložiti.

Evidencija o isporukama ili odlaganju stelje/gnoja se mora čuvati.

3.4. Sistemi za snabdijevanje vodom

Cijevi za vodu moraju se očistiti ispiranjem, nakon čega slijedi unutrašnja dezinfekcija korištenjem sanitacijskog sredstva za sistem snabdijevanja vodom kao što je peroksigen smjesa. Potrebno je temeljito očistiti i dezinfikovati glavni rezervoar i susjedne platforme, grede, itd.

Nakupine kamenca na zvonastim pojilicama ili posudama treba ukloniti pomoću kiselog proizvoda prije temeljite dezinfekcije svih pojedinačnih priključaka za pojenje i posude. Kanali za višak tekućine i posude ispod pojedinačnih priključaka za pojenje u kavezima predstavljaju posebnu opasnost i trebalo bi ih dobro očistiti i osušiti prije dezinfekcije ili zamijeniti. Vodi se također može povećati kiselost tokom zadnje dvije

sedmice nošenja / prije depopulacija u cilju smanjenja onečićenja pojilica i posuda/provodnika za prosuti sadržaj.

Treba poduzeti sljedeće mjere:

Ocijediti glavni rezervoar i provjeriti da u njemu nema čvrstih ostataka. Očistiti po potrebi;

Napuniti rezervoar onom količinom vode koja je potrebna da se napuni cijeli sistem za napajanje i dodati dezinficijens da se postigne odgovarajuće razrjeđenje;

Omogućiti da dezinfekcijski rastvor napuni sistem napajanja, te pratiti uputstva proizvođača;

Ocijediti sistem i napuniti ga svježom vodom.

3.5. Pranje

Pred-pranje korištenjem deterdženta/dezinfecijensa primjenjenog putem kompresora za pranje pomoći će kod oslobađanja ljepljive prljavštine.

Čišćenje parom može biti korisno za čišćenje teško dostupne opreme, kao što su kavezi. Fasade zgrada, pomoćne prostorije i opremu nakon toga treba očistiti pranjem mlazom pod pritiskom, uz obraćanje posebne pažnje na stelju zaglavljenu u pukotinama i rupama u podu i niskim zidovima u nivou visine ptica, pojilica, hranilica, traka za jaja, pojaseva/dasaka/brisala izmeta i podnim površinama oko i ispod kaveza. Mora se voditi računa da se izbjegne ponovno onečićenje opranih površina uslijed prskanja materijalom koji se stvara zbog pranja pod pritiskom.

Kod čišćenja električne opreme bi posebno trebalo pratiti sigurnosne mjere opreza.

Manji komadi opreme koji se ne mogu prati pod pritiskom, mogu se obrisati krpom natopljenom u dezincifijens odmah nakon suhog čišćenja.

Spoljašnji dio zgrade i njena unutrašnjost bi trebali biti u istom stanju čistoće prije dezinfekcije da bi se izbjeglo ponovno onečićenje.

3.6. Dezinfekcija

Čišćenje zgrada i opreme treba popratiti dezinfekcijom uz korištenje odobrenog dezincifijensa koji se mora koristiti u skladu sa uputstvima na etiketi u ispravnim omjerima razrjeđenja za *Salmonella* bakterije i bakterije uopće.

Za peradarnike koje je teško očistiti, nepotpuno osušene peradarnike i peradarnike u kojima se zaraza ponavlja, potrebno je koristiti odgovarajuće koncentracije.

Dezincifijensi na bazi formaldehida su općenito najučinkovitiji kada je prisutna rezidualna organska tvar ili u kaveznim sistemima; međutim, mogu se koristiti i drugi dezinficijensi, npr. FGQ, aldehidi i dr. na temelju stručnog savjeta. Mora se voditi računa o zdravlju i sigurnosti tehničara.

Sve površine bi trebalo temeljito poprskati do tačke zasićenja dezinficijensom, a posebnu pažnju treba obratiti na sekundarne kontejnere za stočnu hranu i rezervoare, pojilice, kanale ili posude za hranu za životinje i vodu, kaveze i pod ispod kaveza, pojaseve i liftove za jaja, daske, brisalice i pojaseve za izmet, ventilacione cijevi i visoke grede, platforme ili cijevi. Također, treba dezinfikovati pomoćne prostorije i spoljašnja područja oko vrata i ventilacione cijevi.

Peradarnici u sistemu slobodnog držanja trebaju se očistiti i dezinfikovati po istom standardu kao i zatvoreni peradarnici jer se najveći rizik od prijenosa zaraze odnosi na unutrašnjost peradarnika.

Ukoliko se gnoj ili onečišćeni ispirci iz peradarnika akumuliraju neposredno uz peradarnik, taj sadržaj treba ukloniti, a prostor dezinfikovati. Dezinfekcijom treba obuhvatiti betonske i drvene platforme koje vode iz peradarnika, te izvršiti provjeru prisustva glodara, koju treba spriječiti pažljivim postavljanjem mamaca i uspostavom zaštićenih tačaka za klopke.

3.7. Sastavljanje i provjera opreme

Nakon čišćenja i dezinfekcije, pokretnu opremu treba ponovno sastaviti i vratiti na mjesto.

Preporučuje se da se što više opreme obuhvati dezinfekcijom peradarnika kako bi se izbjeglo ponovljeno onečišćenje (npr. preko izmeta ptica, prskanjem kao rezultat pranja kompresorom, itd.).

Pojilice i sistemi za hranjenje trebali bi ostati prazni sve do završetka fumigacije ili okončanja dezinfekcije.

3.8. Mikrobiološki monitoring čišćenja i dezinfekcije

Da se osigura da su postupci čišćenja i dezinfekcije bili učinkoviti preporučuje se uzimanje uzorka radi otkrivanja prisustva bakterije *Salmonella*. Uzorce treba uzeti nakon što su se površine osušile da bi se izbjegao natačan negativni rezultat. Potrebno je napraviti temeljitu provjeru u cilju identifikacije bilo kakvog mogućeg

ponovnog onečišćenja fekalijama glodara ili zglavkarima.

Bakteriološko ispitivanje u cilju potvrđivanja učinkovitosti čišćenja i dezinfekcije se preporučuje u svim slučajevima nakon depopulacije jata. Ukoliko su rezultati ispitivanja pozitivni, nužno je ponoviti dezinfekciju i ponovo ispitati njenu učinkovitost.

Uzorci bi trebali biti ispitani što je prije moguće nakon prikupljanja, po mogućnosti istog dana. Za provjeru je potrebno koristiti osjetljivu metodu kultiviranja *Salmonella*, koja je primjerena za uzorce iz okoliša. Laboratorije u koje se uzorci šalju na testiranje trebaju po mogućnosti biti akreditovane za relevantna ispitivanja koja se provode.

Dodatni „higijenogramske“ testovi sa ciljem utvrđivanja broja enterobakterija na površinama također mogu biti korisni da se procjeni učinkovitost čišćenja i dezinfekcije tamo gdje bakterija *Salmonella* nije prisutna. Ukoliko su rezultati ispitivanja pozitivni, potrebno je ponoviti dezinfekciju i ponovo ispitati učinkovitost programa dezinfekcije.

3.9. Specifične mjere po otkrivanju bakterije *Salmonella*

Nakon otkrivanja bakterije *Salmonella*, od suštinskog značaja je da se utvrdi izvor zaraze i bilo koji rizik od daljnog širenja putem, na primjer glodara, muha, opreme i drugih životinja na imanju.

Temeljito čišćenje, dezinfekcija i kontrola glodara, zglavkara (muha, brašnara, grinja, itd.) i divljih ptica treba biti dio rutinskog postupanja svake farme peradi. Program treba biti takav da što više smanji (ili, pod

idealnim uvjetima, eliminiše) prisustvo bakterije *Salmonella* u okruženju i treba se po mogućnosti upotrijebiti čak i u slučajevima kada infekcija nije bila utvrđena tokom života jata koje je tu boravilo, budući da jedan dio infekcija uvijek ostane neotkriven.

Ukoliko bakterija *Salmonella* postane perzistentna u peradarniku, preporučuje se da se omogući dovoljno vremena nakon depopulacije da se temeljito provedu i čišćenje i dezinfekcija, da se bakteriološkim ispitivanjem provjeri njena učinkovitost i da se proces ponovi ukoliko za tim bude potrebe.

Na lokacijama sa različitim dobnim grupama peradi tokom čišćenja moraju se poduzeti mjere opreza kako bi se smanjila mogućnost prijenosa zaraze preko aerosola, glodara i nametnika, ili otpadnih voda u objekte koji su još uvijek nastanjeni. Slično tome,

potrebno je povesti računa o izbjegavanju prijenosa zaraze sa starijih ptica na očišćene peradarnike ili tek uvedene ptice.

Preporučuje se korištenje kontrolne liste koja detaljno opisuje svaki korak u procesu čišćenja i dezinfekcije kako bi se osiguralo da su pokriveni svi aspekti. od strane Terensko osoblje i/ili farmer i menadžment farme također trebaju pratiti potpunu usklađenost sa mjerama biosigurnosti i higijene kao dio njihovih radnih ciljeva.

U zaraženim jatima, treba biti razrađena detaljna strategija za kontrolu nad glodarima i razmotrene dodatne mjere za naredno jato, kao što su korištenje vakcinisanog podmlatka, rasplodnih kokoški i kokoški nesilja, acidifikacije hrane za životinje ili primjene kompetitivnog isključenja.

II. DEPOPULACIJA I PREVOZ KOKOŠKI

1. HVATANJE IUTOVARANJE KOKOŠKI

Uloga biosigurnosti tokom hvatanja i utovaranja je ogromna. Treba uložiti sve napore na osiguranju da tokom ovih aktivnosti ne dođe do unakrsnog onečićenja.

Treba poduzeti sljedeće mjere:

Hvatanje će obavljati ili zaposlenici farme ili spoljni izvođači radova koji su prikladno uvježbani ili imaju dovoljno iskustva u ovom zadatku kojeg mogu dokazati. O obukama se mora voditi evidencija;

Na početku hvatanja na svakoj farmi treba se nositi odgovarajuća, čista zaštitna odjeća i obuća;

Zaposleni koji su uključeni u samo hvatanje i utovaranje trebaju provesti primjerene mjere lične higijene prije hvatanja (dezinfekcija ruku);

Sva vozila, sanduci za prijevoz i druga oprema koja se koristi za hvatanje i utovaranje mora biti ispravno očišćena i dezinfikovana prije ulaska na farmu;

Za utovaranje ptica u svrhu transporta u postrojenje za preradu na raspolaganju mora biti prostor za utovar koji mora biti čist, uredan i kojim se mora higijenski upravljati;

Prljava i čista oprema mora se čuvati odvojeno da se izbjegne unakrsno onečićenje;

Opremu korištenu za hvatanje i utovaranje treba ispravno očistiti i dezinfikovati prije napuštanja prostorija farme;

Potrebno je imenovati člana tima za hvatanje koji će biti odgovoran za sam postupak.

2. PREVOZ KOKOŠKI

2.1. Higijena tokom prijevoza

Prevoz svih vrsta peradi treba vršiti ovlašteni ili licencirani prevoznik.

Točkove i blatobrane kamiona treba dezinfikovati sapiranjem na tački ulaza prije ulaska i prije izlaska. Ukoliko su vozila vidljivo onečićena gnojem treba ih u potpunosti očistiti i dezinfikovati prije ulaska na farmu. U svrhu provjere se mogu uzeti brisevi blatobrana i prostora za noge u vozilu.

Vozači kamiona trebaju biti ispravno educirani i/ili informisani tako da razumiju važnost lične higijene i budu svjesni načina na koji se zaraza može prenijeti na rukama, odjeći i opremi. Pod idealnim okolnostima, tokom boravka na imanju trebaju nositi zaštitnu odjeću obezbjeđenu od strane farme.

Pošiljku kokoški do njihovog odredišta mora pratiti odgovarajuća evidencija i službena dokumentacija, kako bi se održao sistem sljedivosti u lancu prehrane.

2.2. Vozila

Vozila koja se koriste za prevoz ptica trebaju biti očišćena i dezinfikovana. Nakon putovanja, vozila treba očistiti i dezinfikovati što je prije moguće u razumnom vremenskom periodu prije ponovog korištenja za prevoz životinja.

Vozila koja se koriste za uklanjanje gnoja i hrane za životinje treba očistiti i dezinfikovati prije korištenja na drugoj lokaciji.

Vozila, sanduci, kolica i druga oprema na farmi koja se koristi za opsluživanje peradarnika ili rukovanje otpadom trebaju se očistiti i dezinfikovati kao dio redovnog programa za predmetnu lokaciju prije repopulacije. Po potrebi treba očistiti i druga vozila na farmi, uključujući unutrašnje podnice/prostore za noge i prtljažnike privatnih automobila.

DODACI

DODATAK 1:

a. Evidencija

Subjekti odgovorni za farme na kojima se drže kokoške nesilje i proizvode jaja za ljudsku upotrebu treba da vode evidencije i čuvaju informacije o mjerama koje su provedene u cilju kontrole i sprječavanja bolesti, te konkretnih mjera namjenjenih kontroli i sprječavanju prisutnosti zoonotičnih bakterija *Salmonella*.

Konkretno, potrebno je voditi dole pogrojane evidencije:

- evidencija posjeta;
- evidencija veterinarskih tretmana i izdatih recepata;
- certifikat o porijeklu podmlatka;
- rezultati kontrola prisustva bakterije *Salmonella spp.* na podmlatku, i jednodnevnim kokoškama nesiljama, dvije sedmice prije premeštanja do lokacija za nešenje i najmanje svakih petnaest dana tokom perioda nesivosti;
- certifikat o porijeklu hrane za životinje/sirovinu;
- rezultati kontrola hrane za životinje/sirovinu;
- evidencija o održavanju sistema za sanitaciju vode (hlorisanje) i/ili kontrole kvaliteta, na temelju definisanih protokola;
- evidencija o učinkovitosti protokola za dezinfekciju;
- evidencija o učinkovitosti protokola za kontrolu insekata;
- evidencija o učinkovitosti protokola za kontrolu glodara;
- evidencija o jajima proizvedenim i isporučenim stanicama za pakiranje za ljudsku upotrebu, prehrambenu industriju i ne-prehrambenu industriju (ovo evidenciju je moguće zamijeniti sa fakturama i otpremnicama);
- evidencija mortaliteta.

Veterinarski savjetnik može izvršiti procjenu subjekata po pitanju čuvanja i vođenje ovih evidencija.

Ove evidencije se trebaju čuvati najmanje tri godine.

b - Primjer evidencije za posjetioce

Datum	Ime i prezime posjetioca	Naziv i sjedište preduzeća	Svrha posjete	Datum zadnjeg kontakta sa peradi	Vrijeme dolaska	Vrijeme odlaska

c - Primjer evidencija veterinarskog tretmana

Datum	Identifikacija jata*	Naziv i sjedište preduzeća	Svrha posjete	Datum zadnjeg kontakta sa peradi	Vrijeme dolaska	Vrijeme odlaska

*Identifikacija jata: svi dokumenti i rezultati ispitivanja trebaju navoditi jedinstveni identifikacioni broj koji može biti zakačen na vrata peradarnika i koji treba biti poznat svim subjektima (valioničari, dobavljač hrane za životinje, laboratorija, centar za pakovanje, itd.).

DODATAK 2: Kontrola bakterije *Salmonella* – postupci uzorkovanja

Procedura uzorkovanja može se formulisati uz pomoć veterinarskog savjetnika, prema specifičnom stanju rizika na farmi i u skladu sa državnim programom kontrole bakterije *Salmonella* u jatima kokoški nesilja. Državni program kontrole će biti baziran na odredbama Pravilnika za kontrolu salmonela i drugih određenih uzročnika zoonoza koji se prenose hranom („Sl. glasnik BiH“ broj 46/10) i Pravilnika o ciljevima za smanjenje prisustva bakterija vrsta *Salmonella enteritidis* i *Salmonella typhimurium* kod koka nesilja („Sl. glasnik BiH“ broj ____), te bilo kojim izmjenama i dopunama istih.

Procedure uzorkovanja trebaju biti ustanovljene u skladu sa pomenutim programom kontrole.

Bilo koji uzorak uzet za potrebe ispitivanja prisustva bakterije *Salmonella* treba se prikupiti u sterilnu plastičnu posudu ili vrećicu sa zračnim prostorom. Uzorke treba držati na hladnom i poslati u roku do 24 sata od prikupljanja poslati u laboratorij, te ispitati uzorke što je prije moguće po dolasku u laboratorij. Laboratorije u koje se uzorci šalju na ispitivanje trebaju biti akreditirane za ispitivanja koje se provode.

Pored toga, u vezi sa zdravljem životinja, u slučajevima kada su jednodnevni pilići ili podmladak spremni za nešenje dopremljeni iz druge države, objekat porijekla mora biti službeno odobren za trgovinu i moralo je biti provedeno ispitivanje na prisustvo bakterija

Salmonella Gallinarum, *Pullorum* i *Mycoplasma gallispticum*.

Bilo koja zemlja iz koje se uvoze jednodnevni pilići ili podmladak spreman za nešenje mora dokazati ekvivalentnost sa zahtjevima zakonodavstva u BiH.

a – Pilići

Subjekti su dužni uzeti uzorke za ispitivanje prisustva bakterije *Salmonella* od pilića isporučenih iz svake valionice. Ispitivanje prisustva bakterije *Salmonella* se također preporučuje u trenutku prijema pilića na farmu.

b – Jata za odgoj podmlatka

Uzorkovanje i ispitivanje se zahtjeva prvog dana i dvije sedmice⁴ prije nego se podmladak prenese na lokaciju za nešenje (ili prije pronošenja).

Rezultati ispitivanja moraju biti dostupni na vrijeme za djelovanje prije prenosa ptica u farme za nešenje.

Vlasnici jata koji kupuju ptice za zamjenu trebali bi od dobavljača tražiti uvjerenja o zdravstvenom statusu peradi u vezi sa bakterijom *Salmonella* i programom vakcinacije (ako je primjenjivo).

Ispitivanje na prisustvo bakterije *Salmonella* se također preporučuje u trenutku prijema podmlatka na farmu za nešenje.

c – Monitoring tokom nešenja / leženja

⁴ U skladu sa Pravilnikom za kontrolu salmonela i drugih određenih uzročnika zoonoza koji se prenose hranom („Sl. glasnik BiH“ br 46/10).

Državni program kontrole⁵ zahtijeva monitoring svakih 15 sedmica tokom proizvodnje, počevši od 22-26 sedmica starosti kao minimalnu učestalost monitoringa. Ovaj Program će također definisati metodu uzorkovanja, laboratorije ovlašene za otkrivanje prisustva bakterije *Salmonella* i analitičke procedure koje će se koristiti.

U slučaju pozitivnog uzorka, nadležno tijelo može provesti ispitivanje u svrhu potvrde iz fecesa i prašine, te jajovodima i cekumima ili jajima.

⁵ U skladu sa Pravilnikom za kontrolu salmonela i drugih određenih uzročnika zoonoza koji se prenose hranom („Sl. glasnik BiH“ br 46/10).

DODATAK 3: Kontrola bakterije *Salmonella* – sažetak

Kontrolna tačka	Sprječavanje ulaska bakterije <i>Salmonella</i>	Kontrolisanje širenja
Jedinica	<p>Za nove jedinice – smjestiti ih na dovoljnoj udaljenosti od drugih farmi i deponija.</p> <p>Održavati čistoću i urednost.</p> <p>Ograda/ znakovi sa obaveštenjima.</p> <p>Čist parking za vozila izvan farme.</p> <p>Obezbjediti opremu za pranje / dezinfekciju / dezbarijere za dezinfekciju obuće.</p> <p>Redovno čistiti i dezinfikovati peradarnike i okolna područja, u skladu sa programom higijene osmišljenim za konkretnu jedinicu.</p> <p>Sistem „sve unutra – sve van“, tamo gdje je to moguće.</p>	<p>Održavati čistoću i urednost.</p> <p>Obezbjediti opremu za pranje / dezinfekciju / dezbarijere za dezinfekciju obuće.</p> <p>Redovno čistiti i dezinfikovati peradarnike i okolna područja, u skladu sa programom higijene osmišljenim za konkretnu jedinicu.</p> <p>Sistem „sve unutra – sve van“, tamo gdje je to moguće.</p>
Jata za nešenje i uzgoj	<p>Dobaviti jednodnevne piliće iz uzgojnih jata i valionica koje ispunjavanju zahtjeve relevantnog zakonodavstva o monitoringu bakterije <i>Salmonella</i> <i>Salmonella Enteritidis</i> i <i>Salmonella Typhimurium</i>.</p> <p>Uvesti učinkovit program monitoringa bakterije <i>Salmonella</i>.</p> <p>Osigurati adekvatno vrijeme praznog prostora između jata.</p> <p>Provjeriti da podmladak dolazi iz pouzdanog izvora.</p> <p>Osigurati potpunu usklađenost sa protokolima obaveznog ispitivanja propisanih u državnog programu kontrole.</p>	<p>Koristiti zasebnu zaštitnu odjeću i/ili dezbarijere za dezinfekciju obuće za svaki peradarnik.</p> <p>Kontrolisati divlje ptice i glodare.</p> <p>Nagazne barijere.</p> <p>Pregledati pozitivne rezultate sa veterinarom.</p> <p>Izraditi i održavati plan za kontrolu bakterije <i>Salmonella</i> specifičan za lokaciju ili preduzeće.</p>

Zaposleni	<p>Educirati, obučavati i informisati.</p> <p>Držati „radnu odjeću“ na lokaciji i redovno je prati i dezinfikovati.</p> <p>Obezbjediti pisane protokole higijene i vršiti monitoring usklađenosti sa istim.</p> <p>Čistiti prostorije za odmor, opremu za pranje i toalete.</p>	<p>Držati „radnu odjeću“ na lokaciji i redovno je prati i dezinfikovati.</p> <p>Obezbjediti pisane protokole higijene i vršiti monitoring usklađenosti sa istim.</p> <p>Oprati ruke prije i nakon rukovanja pticama.</p>
Kontrola nametnika	<p>Učinkovit program kontrole.</p> <p>Urednost / izbjegavati prosipanje hrane za životinje.</p>	<p>Provjeriti učinkovitost kontrola i tražiti pomoć specijaliste ukoliko ne funkcioniraju.</p> <p>Povećati kontrole kod depopulacije.</p>
Posjetioci	<p>Ograničiti ulazak.</p> <p>Evidencija posjetilaca.</p> <p>Obezbjediti čistu zaštitnu odjeću.</p>	<p>Obezbjediti čistu zaštitnu odjeću.</p> <p>Informisati posjetioce o pravilima higijene.</p>
Hrana za životinje	Osigurati da su u mlinovima hrane za životinje uspostavljene adekvatne procedure za otkrivanje i kontrolu bakterije <i>Salmonella</i> .	Izbjegavati ponovno korištenje hrane za životinje iz praznih peradarnika.
Stelja	Čist izvor, bez onečišćenja.	Sigurno odlaganje.
Voda	Iz vodovoda ili iz ispitanog/hlorisanog izvora.	<p>Zatvoreni sistem.</p> <p>Čistiti i dezinfikovati sistem prije / nakon svakog jata.</p>
Životinjski otpad	Pažljivo odlaganja stelje / gnoja izvan lokacije.	<p>Počistiti prosutu stelju / gnoj oko peradarnika nakon izgnojavanja i ne dozvoliti da voda od pranja oteče u susjedne popunjene peradarnike ili skladišta.</p> <p>Odložiti mrtve ptice na siguran način.</p>
Oprema	Ne dijeliti opremu.	Čistiti i dezinfikovati opremu kada istu dijele različiti peradarnici na

	Čistiti i dezinfikovati redovno.	farmi. Čistiti i dezinfikovati redovno.
Depopulacija Repopulacija	/ Čistoća zaposlenih. Čistoća vozila. Čistoća sanduka.	Provesti program čišćenja i dezinfekcije. Planiranje. „Sve unutra – sve van“.
Vakcinacija	Konsultovati se sa svojim veterinarom o primjerenim rasporedima vakcinacije i druge pomoći za kontrolu bakterija <i>Salmonella</i> .	

DODATAK 4: Kontrolna lista za pripremu detaljnog plana za čišćenje i dezinfekciju jedinica za nesenje ili uzgoj podmlatka prilikom depopulacije

Priprema

- Zabilježiti datum depopulacije i pripremiti plan;
- Osigurati da su kontrole protiv glodara učinkovite;
- Pobrojati predmete za popravak i održavanje i naručiti zamjenske dijelove;
- Osigurati raspoloživost opreme za čišćenje, dezinficijena sa;
- Osigurati raspoloživost kompetentnog osoblja;
- Osigurati da tokom čišćenja ne dođe do onečišćenja drugih životinja u popunjениm peradarnicima na susjednom zemljištu;
- Istrošiti zalihe hrane za životinje;
- Ukloniti i uskladištiti završne zalihe hrane za životinjenja način kojim se izbjegava onečišćenje.

Prilikom depopulacije

- Ukloniti sve ptice iz peradarnika;
- Primjeniti mjere kontrole insekata, grinja, buba, i sl. po potrebi;
- Ukloniti i odložiti sve lešine;
- Ukloniti ostatke hrane za životinje;
- Provjeriti da li je kontrola protiv glodara učinkovita / intenzivirati po potrebi;
- Izvršiti popravke na strukturi zgrade, po potrebi.

Čišćenje i pranje

- Očistiti gnoj, stelju, prašinu, otpad, i dr.;
- Iznijeti svu pokretnu opremu van, očistiti i oprati;
- PAŽNJA – po potrebi isključiti svu električnu opremu sa napajanja;
- Ocijediti, isprati, očistiti sistem snabdijevanja vodom, po potrebi rastaviti;
- Temeljito očistiti sistem za hranjenje, prostore za hranjenje, kontejnere, posude, itd.;
- Očistiti pomoćne prostorije, ograda, skladišne prostore, prostorije za odmor, vozila na farmi i drugu opremu;
- Očistiti kontejnere korištene za otpadni materijal, dezbarajere ;
- Očistiti opremu korištenu za pohranjivanje i odlaganje mrtvih ptica;
- Kompresorom oprati zgrade, peradarnike, ostala područja u cilju odstranjivanja preostale prljavštine;
- Na siguran način odložiti sav otpad;
- Osigurati da je sva oprema za čišćenje očišćena i dezinfikovana;
- Dovršiti popravke i održavanje.

Primjena dezinficijansa

- Osigurati da je zgrada suha;
- Pratiti uputstva na etiketi proizvoda;
- Primjeniti dozvoljeni dezinficijens u ispravnom rastvoru (npr. formaldehid od 2 do 5%) na:
 - o Strukture zgrada;
 - o Pokretnu opremu i opremu koja se ponovno sastavlja;
 - o Sve pomoćne i zajedničke prostore;
 - o Prostore za skladištenje hrane za životinje, kontejnere, posude
 - o Sistem za ispiranje vode i pojilice sa odgovarajućim dezinficijensom (npr. proizvod na bazi peroksigena);
 - o Opremu korištenu za pohranjivanje i odlaganje mrtvih ptica;

Fumigacija

- Primijeniti 30-40% formaldehidni rastvor (čisti formalin) ili drugi odgovarajući dezinficijens u koncentraciji za fumigaciju pomoću termalnih fumigatora za ponovno zasićivanje površina nakon što se dezinficijens u spreju osušio;
- Osigurati potpunu usklađenost sa preporučenim propisima u oblasti zdravlja i sigurnosti.

Prije repopulacije

- Ponovo postaviti mamce za glodare;
- Provjeriti da nema prostora koji su zanemareni i da oprema funkcioniše;
- Osigurati da nema potencijala za onečišćenje stelje, hrane za životinje ili peradi za repopulaciju po ulasku na farmu.

DODATAK 5: Kontrolna lista dobrih praksi higijene u uzgoju podmlatka i jata kokoški nesilja

I	NA FARMI	
1	MJERE ZA UPRAVLJANJE RIZIKOM	
1.1.	POLOŽAJ FARME	
	Da li je farma locirana na mjestu koje je izolovano od drugih životinja i izvora onečišćenja?	
1.2.	LOKACIJA	
	Postoji li građevinski plan?	
	Da li su granice lokacije jasno označene?	
	Da li je parking za posjetioce jednostavan za čišćenje i održavanje?	
	Da li se putevi na farmi drže čistim?	
	Da li se lokacija drži čistom i urednom?	
1.3.	ZGRADE	
	Da li je prostor oko peradarnika planiran tako da se izbjegne zadržavanje vode i da li se čisti od vegetacije?	
	Da li su zgrade izgrađene od trajnog materijala i da li ih je moguće lako očistiti?	
	Da li je spriječen pristup divljih ptica, glodara, manjih brašnara i nametnika, te divljih životinja?	
	Da li se ulazne tačke drže zatvorenim i zaključanim?	
	Postoji li odredba o pranju i/ili dezinfekciji ruku i presvlačenja u kombinezone i čizme po ulasku/izlasku iz peradarnika?	
	Da li je pomoćna prostorija izgrađena i da li se održava po istom standardu kao i peradarnik?	
1.4.	OPREMA	
	Da li se oprema čisti i dezinfikuje?	
	Da li se sistem za ventilaciju dobro održava kako bi na najmanju mjeru sveo nagomilavanja prašine u atmosferi i na površinama i opremi?	
	Da li se sistem za hranjenje održava dobro kako bi na najmanju mjeru sveo prosipanje?	
	Da li se sistemi za prikupljanje jaja dobro održavaju u cilju sprječavanja razbijanja jaja?	
1.5.	KONTROLA NAMETNIKA, DIVLJIH ŽIVOTINJA I INSEKATA	
	Da li su zgrade zaštićene od ulaska divljih ptica, glodara, divljih životinja i insekata?	
	Da li postoji uspostavljen planiran program kontrole nametnika?	
	Da li se vrši redovan monitoring programa za kontrolu nametnika?	
	Da li se vodi evidencija o korištenim pesticidima?	
	Da li je tehničar zadužen za kontrolu nametnika ispravno uvježban?	

1.6.	DOMAĆE ŽIVOTINJE NA LOKACIJI	
	Da li se domaći ljubimci i druge životinje drže udaljeni od peradarnika i servisnih zgrada?	
1.7.	HRANA ZA ŽIVOTINJE	
	Da li dobavljač hrane za životinje posluje u skladu sa relevantnim kodeksom prakse i/ili smjernicama?	
	Da li dobavljač hrane za životinje kontroliše prisustvo bakterije <i>Salmonella</i> i da li se rezultati monitoringa bakterije <i>Salmonella</i> dobivaju na zahtjev?	
	Da li postoje vozila posebno namijenjena za prevoz hrane za životinje?	
	Da li postoji adekvatno dokumentovan program za vozila koja vrše prevoz hrane za životinje?	
	Da li se prikupljaju uzorci svake isporuke hrane za životinje i čuvaju 12 sedmica?	
	Da li se hrana za životinje čuva u zatvorenim kontejnerima, posudama i zatvorenim vrećama?	
	Da li su skladišni prostori vidljivo čisti od ptica i glodara?	
	Da li se prosuta hrana za životinje i ostaci čiste i odbacuju?	
	Da li se za kontejneri za skladištenje, svrdla, posude i lančani sistem hranilica redovno čiste?	
1.8.	VODA	
	Da li se voda za piće dobavlja iz javne vodovodne mreže ili drugog izvora čiji se bakteriološki kvalitet redovno ispituje?	
	Da li je sistem za snabdijevanje vodom zatvoren i da li se njime upravlja na higijenski način?	
	Da li se provodi ciklični program čišćenja za sistem snabdijevanja vodom?	
	Da li se prate curenja?	
1.9.	SNABDIJEVANJE I ODLAGANJE STELJE	
	Da li se stelja pribavlja iz pouzdanog izvora koji je bez onečišćenja?	
	Da li je stelja svo vrijeme skladištena na paletama i pokrivena čistom zaštitom od vode/ptica/nametnika?	
	Da li se oštećene bale odlažu na primjeren način?	
1.10.	VETERINARSKI PROIZVODI	
	Da li se koriste dodaci hrani za životinje i veterinarski tretmani koji su dozvoljeni u skladu sa propisima?	
	Da li je upotreba veterinarskih lijekova dokumentovana u medicinskim knjigama?	
	Da li su veterinarski lijekovi pohranjeni van dohvata životinja i neovlaštenih osoba?	

	Da li se posude, ambalaža za pakovanje, itd. ispravno odlažu?	
1.11.	VOĐENJE EVIDENCIJE	
	Da li se za period od najmanje 3 godine vodi evidencija:	
	Posjeta?	
	O veterinarskom tretmanu i receptima?	
	O certifikaciji porijekla podmlatka?	
	Rezultata kontrole prisustva bakteriju <i>Salmonella spp.</i> kod podmlatka i jednodnevnih pilića, najmanje 2 sedmice prije premještanja o objekte za nešenje, i svakih 15 sedmica tokom perioda nesivosti?	
	O certifikaciji porijekla hrane za životinje / sirovina?	
	Rezultata kontrole hrane za životinje / sirovina?	
	O održavanju sistema za sanitaciju vode (hlorisanje) i/ili kontrola kvaliteta, baziranog na definisanom protokolu?	
	O učinkovitosti protokola dezinfekcije?	
	O učinkovitosti protokola za kontrolu insekata?	
	O učinkovitosti protokola za kontrolu glodara?	
	O jajima proizvedenim i isporučenim stanicama za pakovanje za ljudsku upotrebu, industriju za proizvodnju hrane i industriju koja nije namijenjena proizvodnji hrane (koju je moguće zamijeniti sa fakturama i otpremnicama)?	
	O mortalitetu?	
1.12.	RUTINSKA HIGIJENA I GAZDOVANJE	
	Da li je uspostavljena operativna procedura koja sadrži kontrolne liste rutinskih zadataka higijene i upravljanja?	
	Da li menadžment redovno vrši monitoring obuke i usklađenosti sa programom higijene i kontrole nametnika?	
2	UPRAVLJANJE	
2.1.	ZAPOSLENI I POSJETIOCI	
	Postoji li sistem biosigurnosne barijere ili dezbarijere za obuću na ulazu u peradarnik, tj. postoji li jasna fizička barijera koja odvaja čisti od prljavog dijela?	
	Jesu li zaposleni educirani o mjerama higijene i biosigurnosti?	
	Da li su obezbjeđeni namjenska čista zaštitna odjeća i obuća za uposlene i posjetioce?	
	Da li se dezbarijere za obuću koriste sa odobrenim i učinkovitim dezinficijensima?	
	Da li su sadržaji za pranje ruku i toaleti na lokaciji opremljeni lavaboima i sapunom i/ili dezinficijensom i opremom za sušenje?	
	Da li svi zaposleni i posjetioци Peru i/ili dezinfikuju i suše ruke prije ulaska i nakon izlaska iz peradarnika?	
	Postoji li knjiga za posjetioce u kojoj se evidentiraju datum, vrijeme ulaska/izlaska, ime, naziv preduzeća, svrha i datum zadnjeg kontaktta sa peradi?	

	Da li se za vozila koja posjećuju farmu koristi dezinfekcija prskanjem?	
	Da li je oprema koja se koristi za skladištenje i odlaganje mrtvih ptica predmet dokumentovanog higijenskog protokola?	
2.2.	UPRAVLJANJE ŽIVOTINJAMA	
	Da li se na lokaciji čuva druga perad?	
	Da li jednodnevni pilići dobavljeni iz uzgojnih jata i valionica koje ispunjavaju zahtjeve iz relevantne legislative o monitoringu bakterije <i>Salmonella</i> i drugih oboljenja peradi?	
	Da li se lokacijom upravlja na osnovi „sve unutra- sve van“?	
	Da li se jata provjeravaju na dnevnoj osnovi?	
	Da li se mrtve ili uništene ptice uklanjuju i stavljuju u posude koje su otporne na curenje tečnosti i štetočine ?	
	Da li se lešine odlažu u skladu sa Pravilnikom o utvrđivanju veterinarsko-zdravstvenih uslova za odlaganje, korištenje, sakupljanje, prevoz, identifikaciju i sljedivost, registraciju i odobravanje pogona, stavljanje na tržiste, uvoz, tranzit i izvoz nusproizvoda životinjskog porijekla i njihovih proizvoda koji nisu namijenjeni ishrani ljudi („Sl. glasnik BiH“, broj 30/12) i drugim relevantnim propisima?	
	Da li se prostorije/postrojenje za skladištenje mrtvih ptica redovno temeljito čiste i dezinfikuju?	
	Da li se ruke i oprema dezinfikuju nakon rukovanja mrtvim pticama?	
	Da li je vozilima korištenim za uklanjanje mrtvih ptica zabranjen ulazak na lokaciju?	
2.3.	UPRAVLJANJE JAJIMA	
	Da li se trake za jaja, četkice traka i druga oprema za rukovanje jajima redovno čisti?	
	Da li su kutije za jaja čiste od izmeta, razbijenih jaja i perja?	
	Da li se jaja prikupljaju i premještaju u rashlađeno skladište što je moguće češće?	
	Da li se zaprljana, napuknuta i razbijena jaja uklanjuju iz sistema za prikupljanje što je prije moguće i da li se njima rukuje zasebno?	
	Da li se jaja proizvedena u jatu koje je pozitivno (ili se sumnja da je pozitivno) na serotipove bakterije <i>Salmonella</i> za koje postoji ograničenja u smislu stavljanja na tržiste kao konzumnih jaja upućuju na toplotni tretman?	
3	ČIŠĆENJE I DEZINFEKCIJA	
3.1.	PLANIRANJE	
	Postoji li plan depopulacije, repopulacije i organizacije čišćenja i dezinfekcije?	
	Da li je pripremljena lista opreme koja treba održavanje, popravke ili zamjenu?	
	Da li je pripremljen plan za kontrolu glodara, zglavkaza i divljih ptica?	

	Da li je pripremljen plan za održavanje dezbarijera za obuću/sistema biosigurnosnih barijera?	
3.2.	UKLANJANJE OPREME I SUHO ČIŠĆENJE	
	Da li su sa lokacije uklonjene sve mrtve ptice, smeće i višak hrane za životinje?	
	Da li su zgrade tretirane protiv nametnika neposredno nakon uklanjanja ptica?	
3.3.	KORIŠTENA STELJA/GNOJ	
	Da li se sva stelja odlaže na ispravan način?	
	Da li se vozila i oprema čisti i dezinfikuje nakon upotrebe za uklanjanje stelje?	
3.4.	SISTEM SNABDIJEVANJA VODOM	
	Da li se cijevi za vodu, glavni rezervoar i susjedne platforme, grede, itd. temeljito čiste i dezinfikuju?	
	Da li se sistem snabdijevanja vodom čisti ?	
3.5.	PRANJE	
	Da li se sve površine, umetci, pojilice i druga oprema, uključujući pomoćne zgrade, čiste ?	
3.6.	DEZINFEKCIJA	
	Da li su sve površine temeljito poprskane dezinficijensom do tačke zasićenja?	
	Da li su pomoćne prostorije i vanjski prostori oko vrata i ventilacionih cijevi također dezinfikovani?	
	Da li dezinfekcija također uključuje sistem za hranu za životinje?	
	Da li se koriste isključivo odobreni dezincifijensi i to u koncentracijama koje je propisao proizvođač?	
	Da li se dezinfikovana oprema premješta u čist peradarnik prije nego je peradarnik dezinfikovan?	
	Da li je ostvareno temeljito namakanje dezinficijensom?	
	Da li se dezinficijensi koriste u skladu sa receptom (površine, vrhovi, zidovi)?	
	Da li se vrata zatvaraju nakon dezinfekcije i da li su dez barijere za obuću smješteni na ulazima?	
	Da li se, u slučaju da se utvrdi postojanje problema, nakon dezinfekcije koristi insekticid?	
	Da li se vrši adekvatna kontrola štetočina, muha i drugih zglavkara?	
3.7.	SASTAVLJANJE I PROVJERA OPREME	
	Da li su hranilice i pojilice prazne sve do završetka dezinfekcije?	
3.8.	MIKROBIOLOŠKI MONITORING ČIŠĆENJA I DEZINFEKCIJE	

	Da li je urađeno ispravno uzorkovanje lokacije ispravno nakon čišćenja i dezinfekcije?	
3.9.	KONKRETNE MJERE NAKON OTKRIVANJA BAKTERIJE SALMONELLA	
	Da li je lokacija temeljito očišćena i dezinfikovana nakon jata pozitivnog na bakteriju <i>Salmonella</i> ?	
	Da li je putem bakteriološkog ispitivanja provjerena učinkovitost čišćenja i dezinfekcije?	
	Da li je utvrđen izvor zaraze?	
II	DEPOPULACIJA I PREVOZ KOKOŠKI	
I	HVATANJE IUTOVARANJE KOKOŠKI	
	Da li je prostor za utovaranje čist, uredan i da li se njime upravlja na higijenski način?	
	Da li se čista i zaprljana oprema drži odvojeno da se izbjegne unakrsno onečišćenje?	
	Da li su zaposleni na poslovima hvatanja i utovaranja ispravno utrenirani i da li se vodi evidencija o obuci?	
	Da li su sva vozila, sanduci za prevoz i druga korištena oprema ispravno očišćeni i dezinfekovani prije dolaska na lokaciju?	
	Da li je dostupan dezinficijens?	
	Da li angažovani zaposlenici dezinfikuju ruke prije aktivnosti hvatanja i utovaranja?	
	Da li je osigurano da druge ptice u susjednim peradarnicima neće biti onečišćene tokom čišćenja?	
	Da li su se poštivale mjere čiste odjeće i druge biosigurnosne mjere (2.1.)?	
	Da li su istrošene zalihe hrane za životinje?	
	Da li su završne zalihe hrane za životinje uklonjenje i uskladištene na način kojim se izbjegava onečišćenje?	
	Da li je oprema korištena za hvatanje i utovar ispravno očišćena prije nego je napustila farmu?	
2.	PREVOZ KOKOŠKI	
2.1.	HIGIJENA TOKOM PREVOZA	
	Da li prevoz peradi vrši ovlašteni/licencirani prevoznici?	
	Jesu li sanduci i posude za prevoz očišćeni i dezinfekovani prije hvatanja i utovaranja?	
	Jesu li vozači kamiona primili osnovne informacije o ličnoj higijeni i upoznati sa značajem smanjenja širenja zaraze, npr. preko ruku?	
2.2.	VOZILA	
	Da li su vozila očišćena i dezinfikovana prije nego što se ponovo koriste za prevoz životinja ?	

Dodatak 2	KONTROLA BAKTERIJA <i>SALMONELLA</i>	
	POSTUPCI UZORKOVANJA	
	Da li je postupak uzorkovanja prilagođen situaciji sa rizikom na farmi?	
	Da li se prate pravila za prisutnost bakterije <i>Salmonella</i> ?	
	Da li se uzorci prikupljaju u sterilne plastične posude ili vrećice sa zračnim prostorom?	
	Da li se prikupljeni uzorci čuvaju na hladnom, šalju u roku od 24 sata od prikupljanja i testiraju što je prije moguće?	
	UZORKOVANJE JEDNODNEVNIH PILIĆA – OBAVEZNO	
	Da li se uzimaju uzorci jednodnevnih pilića isporučenih iz valionice?	
	UZORKOVANJE TOKOM PERIODA UZGOJA	
	Da li se ptice uzorkuju 2 sedmice prije premještanja u objekte za nesenje (ili prije pronošenja)?	
	MONITORING TOKOM NESENJA	
	Da li se ptice uzorkuju svakih 15 sedmica po dostizanju starosti od 22-26 sedmica?	